

Cilt II

1932-39

TÜRK HUKUK VE İKTİSAT TARİHİ MECMUASI

1

İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü
tarafından çıkarılır

Müdür :

O. Prof. Dr. Fuad Köprülü

İstanbul — Bürhaneddin Matbaası

1 9 3 9

NOTLAR

EFLÂK KANUNU HAKKINDA KÜÇÜK BİR İZAH

Arif bey tarafından Tarihi Osmanî Encümeni mecmuasında neşredilmiş olan Kanunnâmede tabirlerin bazıı, bilhassa İslâv tabirleri, anlaşılmaz. *Braniçeva*, *Vidin* ve *Semendire* eflâkları hakkındaki [1] bazı yanlışlıklarını düzelterek.

Saraybosna müzesinde bulunan bir mecmuada bu kanunnâmenin de kopyası var[2]. Bu nüshamızda kanunnâme açık yazılmıştır. Zannedersem bu yanlışlıkların düzeltilmesi faideden hali olmayacak.

واللی فلورینه که بر قانوته دیرلر بر [چرکه] و ایکی کوچ ویا بهاسی و ایکی تکرک
پینر و ایکی ایپ و ایکی بولار ایچون اوچر ایچدر

«Ve elli florina ki bir kanuta derler bir (çerge) ve iki koç veya behası ve iki tekerlek peynir ve iki ip ve iki yular için üçer akçedir» diye neşredilmiş olan kanunnâmede okuyoruz. *Saraybosna* müzesi elyazısında ise: واللی فلورییه که بر قانوته دیرلر بر چورک و ایکی کوچ ویا بهاسی و ایکی تکرک ایچون اوچر ایچدر» ve elli floriye ki bir *katuna* derler bir *çörek* ve iki koç veya behası ve iki tekerlek penir ve iki ip ve üç yular için üçer akçedir» diye yazılmıştır. *çörek* kelimesi için izah lâzım değil. *Katuna* kelimesi hakkında ise izahat verelim. Balkan eflâklarının çoban teşkilâtı *Katun* idi. [3] Bu tâbir Karadağ, Hersek ve başka Balkan yerlerinde şimdi de var.

Zemanımızda *katun* kelimesi sırpçada yaylak manasına gelir. Karadağın büyük bir kısmı (*Katunska nahiya*) ismini taşıyor. Rumca ve Sırpçadan başka, *katun* ve bu kelimededen yapılmış tâbirler, Bulgarca, Rumence ve Arnavutçada var. Sırp ve başka Balkan tarihçilerine gö-

[1] Kanunnâmei Âli Osman (ikinci). Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası No. 18 İlâvesi S. 63 - 65. Kanunnâmelerde olduğu gibi ben de Eflâk tabirini kullanıyorum. Türkçede Ulah tâbiri de var. Bu kelime Sırpça Vlah kelimesinden gelip, türkçede evvela Uvlah (اولاخ) ve sonra (Ulah) e bozulmuş şeklinde kullanıldığını zanediyorum.

[2] Zemaljski muzej. Turski arhiv No. 1054 II nci kısmı, Eflâklar hakkında yaprak 25.

[3] *Katun* (Rumca ή κατοῦνα = tabur) kelimesinin iştikakı lâtince'dir. (İtalyanca *Catone* = köşe [bundan İsviçre kantunları]; Fransızca *Cantonner* = tabur yapmak Fr. Miklosich *Albanesische Forschungen*, S. 10 Yirecek, *Die Wlachen und Mauvrowlachen in den Denkmälern von Ragusa* S. 114, Yirecek, *İstörja Srba I*, S. 113) Gustav Mayer'e göre bu *katun* tâbiri *katan*, *kutan*, (= ağıl, mandra) şimali türk kelimesinden müştakdır. Bu tâbir Osmanlıcada bulunmadığı için, Mayer iddia ediyor ki Bulgarlar bu kelimeyi Balkana getirmişler. (Mayer, *Etymologisches wörterbuch der albanesischen Sprache* S. 183)

re katun, orta kurunda eflâkların çoban karyesi idi [1]. Osmanlı kanunnâmelerine göre bir katun eflâk hanelerinin muayyen adedidir. Bir katun elli evden ibaret olduğunu mezkûr kanunnâmede görüyoruz. *Hammer* e göre *Vidin* civarında bir katun otuz eflâk evi idi. [2]. Nasıl olursa olsun nushamızda (قانونه) yazılmıştır, (قانونه) değil. *Arif bey*, سنجاقی بکنه [الی] اوہ [ر تورچہ کہ] خدمتکاردر الی ای قولاق ایدر «sancağı beyine [elli] eve [bir toriça ki] hizmetkârdır altı ay kulluk eder» diye okumuş. (تورچہ) kelimesinin manası yok. Nushamızda ise: سنجاق بکنه الی اوہ بر قومورچہ کہ خدمتکاردر الی ای قولاق ایدر «elli eve bir komoriça ki hizmetkârdır altı ay kulluk eder» diye yazılmıştır.

Komorica kelimesi Sırpçada *Komora* (oda, hazine, mekkâre) manasına, *komorica* (*komoritza* oku) ise odacı manasına gelir [3].

Arif bey in *Knez* [4] ile *primikûr* [5] tabirleri hakkında izahatı nakıs ve yanlıştır.

Orta kurun Sırp devletinde ve sonra Romanyada eflâk çoban teşkilâtında *knez* isminde bir ulu, bir reis vardı. Meşhur tarihçi *Yireçek* e göre, *knez* katunun reisi idi. Lâtince yazılmış *Dubrovnik* vesikalârında (*Comes catuni*) tabiri var. *Primikûr* da, *Yireçek* e göre, yalnız orta kurundaki Sırp devleti cenubunda katun reisi için kullanılmış bir tabir idi. *Primikûr* (πρωμικηρος, lâtincesi *primicerius* olmalıdır) kelimesinin iştikakı lâtince'dir ve balmumu sürülmüş küçük yazı tahtasının birinci satırında yazılmış olan adam (*primus in cera* [Tabula cerata]) manasına gelir[6].

Osmanlı kanunnâmelerine göre *knez* ile *primikûr* arasında fark var.

[1] (Novakoviç (Selo, glas Srp. kralj. Akademije 24 s. 41-48), *Yireçek* ve saireleri.

Yalnız *Truhelka* (Historiçka podloga agr. pitanja u Bosni - glasnik Zem. muzeja 27 s. 156). Osmanlı kanunnâmelerinden istifade ederek başka şeye zahib olmuş. *Truhelka* nın eseri Almancadan Türkçeye (Hukuk ve İktisat Tarihi mecmuası I) de terceme edilmiştir.

[2] *Hammer*, Des osmanischen Reiches Staatsverfassung und staatsverwaltung I s. 313). *Hammer* eflâk teşkilâtı için katun kelimesini kullanmıştır. Elbette, bu eflâk teşkilâtı *Hammer*de de katun'dur.

[3] (Rječnik Jugosl. Akademije V komora kelimesi altına) bak; *komorica* odacı manasına geldiğini en muhtemel zan ediyorum. Saraybosna müzesindeki kanunnâmeyi kullanan *Truhelka* ya (Agrarno pitanje s. 156) göre *Komorica* katunun reisi idi. Bu iddia kanunnâmeden anlaşılıyor. *Truhelka* yanlış olarak bu sözü *komornica* şeklinde okuyor.

[4] *Arif bey* de *Kniaz*; Sırpçada da geç zaman Rusçadan iktibas edilmiş *Knyaz* şeklinde kullanılıyor. Kanunnâmede (کنز) *knez* şeklinde bulunduğ gibi, ben de halis Sırpça olarak *knez* şeklinde kullanıyorum.

[5] پریمکور - bazı kanunnâmelerde پریمکور.

[6] *Yireçek*, İstoriija Srba II S. 23, III S. 115

Arif

Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuasında neşredilmiş ve Saraybosna müzesinde bulunan kanunnâme nüshasında bu farka rast geliyoruz İstan buldaki Başvekâlet Arşivinde bulunan 243 numaralı 952 (Milâdi 1545) senesinde yazılmış arazi defterindeki Pojega sancağı kanunnâmesi dördüncü yaprağında şöyle yazılıdır: « Ve ol diyarda küffar içinde nahiye kethüdalarına knez deyüb köy kethüdalarına primikûr ve tekliç derler.» Bu kanunnâmeye göre kenz ile primikûrlar reayadan vergileri cem eden emirlere muavenet edip vergilerinin hepsinden muaf ve müsellemler idiler. Primikûrluklar irsî idi [1]

Türk halkı şaşırmasın diye Balkan Eflâkları [2] hakkında bazı küçük izahat vermek lâzım geliyor. Balkan Eflâklarının menşei bu imiş: onlar, milletler istilâsı devrinde Dakya ve Tuna mıntkasından gelen Roma askerî ahali ve başka Romalılaşmış millî gruplardan ibaret imiş. İslav istilâsı devrinde bu Romalılar dağlara çekilip çoban ve köle olmuşlar. Orta kurun Balkan devletlerinde evvelâ bir millî grup ve sonra en çoğu İslavlaşmış ve azı Rumlaşmış bir göçebe çobanların içtimâî sınıfı olmuşlar Arnavutlardan başka orta kurun Sırp devletinde 13 ve 14 üncü asırdan itibaren eflâk ismi altında çobanların hepsini görüyoruz [3]. Türk istilâsı devrinde Eflâkların dağlarından inip köylü sınıfına katılmaları yüzünden İslavlaşması, bilhassa Sırplasma, bitmişti. Yalnız bazı Balkan yerlerinde büsbütün İslavlaşmamış Eflâkların küçük grupları kaldığını görüyoruz.

Kanunnâmelerden gördüğümüz gibi, orta kurunda Balkan eflâkları arasında bir askerî sınıfa rast geliyoruz. Kanunnâmelerde eflâklara mahsus, fluri vergisinden gelen, flurici tabiri de var. Eflâklar arasında askerî sınıflar bulunduğu için, eflâk flurisi çiftçilerin verdikleri vergilerden kat kat aşağı idi. Osmanlı kanunnâmeleri orta kurun Balkanındaki eflâk teşkilâtı iktibas etmişler [4].

Dediklerimiz Balkan Eflâklarına aittir. Fakat bazı Balkan yerlerinde oturan Dako - Rumen lere şamil değil.

Branislav Djurdjev

Saraybosna Memleket Müzesi Arşivisti

[1] Başvekâlet Arşivinde bulunan arazi (tapu) defteri No. 157 yaprak 5.v

[2] Eflâk tabirini içtimâî bir sınıf zannettiğim yerde, küçük harf (minuscule) kullanıyorum. Eflâk ismi altında ise millî bir grup zannettiğim yerde büyük harf kullanıyorum.

[3] (Yireçek, İstoriya Srba I s. 68 - 98; 111 - 114; II s. 22 - 23; III s. 114 - 116) ya bak.

[4] Bir kanunnâmeye göre, fluri «sırf âdeti» dir.

Çiro Truhelka, Stari turski agrarni zakonik za Bosnu. Glasnik Zem. muzeja. 28, s. 445.